

KIJK OP MULTIFUNCTIONELE LANDBOUW

Addendum

WAGENINGEN **UR**
For quality of life

Inleiding

De ontwikkeling van de multifunctionele landbouw wordt in de periode 2008 tot 2011 ondersteund door de Taskforce Multifunctionele Landbouw. Daarbij is het streven om de omzet van deze sector te verdubbelen.

Wageningen UR voert de monitoring uit van de ontwikkelingen in de verschillende multifunctionele sectoren in opdracht van de Taskforce Multifunctionele Landbouw. De uitkomsten daarvan zijn gepresenteerd in de reeks publicaties 'Kijk op multifunctionele landbouw'.

Uit de sector zijn een aantal specifieke vragen naar voren gekomen naar aanleiding van deze rapportages. Om deze informatie te ontsluiten is deze brochure geschreven, wat een aanvulling is op de reeks 'Kijk op multifunctionele landbouw'. Ook in deze brochure vormen de gegevens uit de jaarlijkse CBS-Landbouwteiling de basis.

De onderwerpen die aan bod komen in deze brochure zijn:

- Omzet van de multifunctionele activiteit per bedrijf in 2007-2009
- Grondgebruik en intensiviteit van de agrarische productie
- Personeel op multifunctionele bedrijven
- Omvang van het aandeel van de omzet uit multifunctionele activiteiten
- Agrarische kinderopvang, agrarisch natuurbeheer en educatie in de provincie
- Btw-vrijstelling binnen de multifunctionele landbouw
- Bedrijven met rechtspersonen
- Omzet van de multifunctionele landbouw versus andere sectoren

Omzet van de multifunctionele activiteit per bedrijf

De omzet per activiteit neemt bij bijna alle multifunctionele sectoren toe.

In aanvulling op het rapport *Kijk op Multifunctionele Landbouw, omzet en omvang* (Roest et al., 2010) is in tabel 1 een overzicht gegeven van de ontwikkeling van de omzet per multifunctionele activiteit. Wat daarin naar voren komt is dat de spreiding van de omzetten per activiteit uit 2007 veel groter is dan de spreiding van 2009. Dit heeft ermee te maken dat de wijze van bevragen gedurende de 1-meting was aangescherpt ten opzichte van de 0-meting. Dit heeft tot een verbetering van de gegevens geleid met als gevolg een minder grote spreiding.

Tabel 1 Gemiddelde omzet per multifunctionele activiteit 1.000 euro, 2007-2009

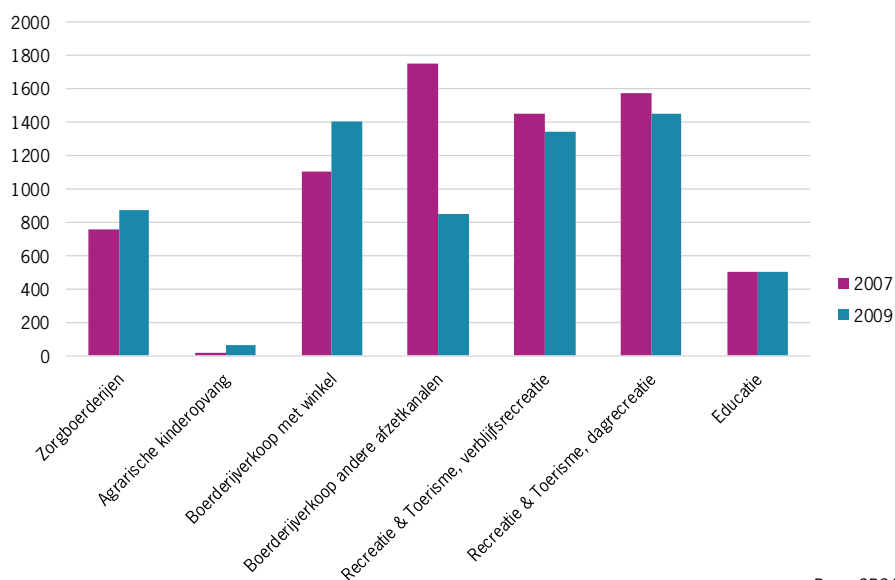
		2007	2009
Zorgboerderijen		47-73	60-85
Agrarische kinderopvang		6-204	200-248
Boerderijverkoop	met winkel	20-200	60-70
	andere afzetkanalen	4-35	42-48
Agrarisch natuurbeheer		6-8	5-7
Recreatie & toerisme	verblijfsrecreatie	20-55	38-44
	dagrecreatie	25-38	42-48
Educatie		2-4	2-4

Bron: Roest et al. (2009, LEI-rapport 2009-041) en Roest et al. 2010, (LEI-rapport 2010-064)

Het aantal bedrijven met zorg, kinderopvang en boerderijverkoop met een winkel is toegenomen in de periode 2007-2009.

In de periode 2007-2009 zijn met name het aantal bedrijven met verkoop via andere afzetkanalen afgenomen (zie figuur 1). Het is gedurende het onderzoek niet naar voren gekomen waardoor dit aantal zo sterk is gedaald. Daarnaast is een toename te zien in het aantal zorgboerderijen, agrarische kinderopvang en de boerderijverkoop met een winkel.

Figuur 1 Ontwikkeling aantal multifunctionele activiteiten, 2007-2009

Bron: CBS-Landbouwtelling

Grondgebruik en intensiviteit van agrarische productie

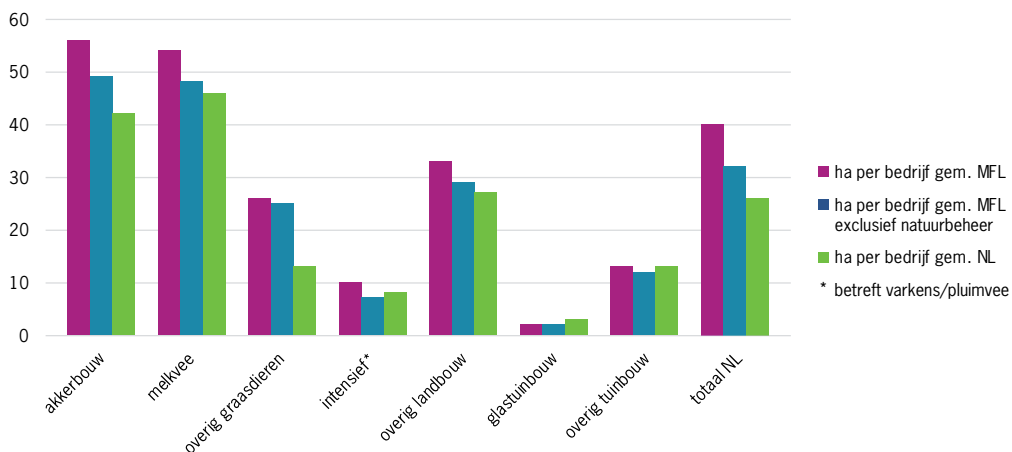
Naast de multifunctionele activiteiten hebben de bedrijven in de Landbouwtelling ook agrarische activiteiten. Om inzicht te krijgen in de agrarische productie kijken we in dit addendum naast de agrarische activiteiten ook naar de omvang van het agrarisch bedrijf in het aantal hectaren en het aantal nge (Nederlandse grootte-eenheid).

Door deze twee eenheden met elkaar te delen geven we daarbij een inzicht in de intensiviteit van de agrarische productie (het aantal nge per hectare). Een overzicht hiervan wordt gegeven in tabel 2, waarbij de gehele Nederlandse landbouw wordt vergeleken met de bedrijven met multifunctionele activiteiten. Hierbij wordt ook nog een onderscheid gemaakt tussen bedrijven met en zonder agrarisch natuurbeheer.

Bedrijven met multifunctionele activiteiten hebben gemiddeld, zelfs exclusief agrarisch natuurbeheer, meer grond in beheer dan een gemiddeld landbouwbedrijf.

De overige graasdierbedrijven met multifunctionele activiteiten beheren meer grond dan de overige bedrijven in deze sector (zie figuur 2). Alleen in de glastuinbouw is het gemiddelde bedrijf iets groter (1 hectare) dan de bedrijven met multifunctionele activiteiten in deze sector.

Figuur 2 Type landbouwbedrijf en gemiddeld aantal hectaren, 2009

Bron: CBS-Landbouwtelling

Tabel 2   Overzicht bedrijven met multifunctionele activiteiten en alle landbouwbedrijven, 2009

	Akkerbouw	Melkvee	Overig graslanden	Intensief	Overig landbouw	Glastuinbouw	Overig tuinbouw	Totaal NL
Totaal								
Bedrijven	10.923	18.326	18.797	5.336	7.402	4.464	7.760	73.008
Oppervlakte in ha	463.350	851.112	248.615	44.496	197.230	12.872	99.806	1.917.480
Oppervlakte in ha/bedrijf	42	46	13	8	27	3	13	26
Bedrijfsomvang in nge	628.291	2.014.185	406.644	658.135	640.283	1.770.700	1.311.423	7.429.661
Intensiteit (nge/ha)	1.36	2.37	1.64	14.79	3.25	137.56	13.14	3.87
Bedrijven met MFL incl. natuurbeheer								
Bedrijven	1.146	3.737	2.361	215	999	101	745	9.304
Oppervlakte in ha	63.739	199.981	61.817	2.070	33.270	247	9.694	370.818
Oppervlakte in ha/bedrijf	56	54	26	10	33	2	13	40
Bedrijfsomvang in nge	84.578	425.869	87.221	22.819	72.810	14.527	82.030	789.853
Intensiteit (nge/ha)	1.33	2.13	1.41	11.03	2.19	58.71	8.46	2.13
Bedrijven met MFL excl. natuurbeheer								
Bedrijven	748	1.133	1.158	160	698	98	694	4.689
Oppervlakte in ha	36.339	54.254	28.589	1.162	20.456	239	8.634	149.674
Oppervlakte in ha/bedrijf	49	48	25	7	29	2	12	32
Bedrijfsomvang in nge	50.292	119.311	46.737	17.244	48.623	14.326	76.750	373.282
Intensiteit (nge/ha)	1.38	2.20	1.63	14.84	2.38	59.94	8.89	2.49
Aandeel (%) van alle MFL bedrijven t.o.v. alle bedrijven								
Bedrijven	10	20	13	4	13	2	10	13
Oppervlakte in ha	14	23	25	5	17	2	10	19
Bedrijfsomvang in nge	13	21	21	3	11	1	6	11

Bron: CBS-Landbouwteeling, bewerking LEI

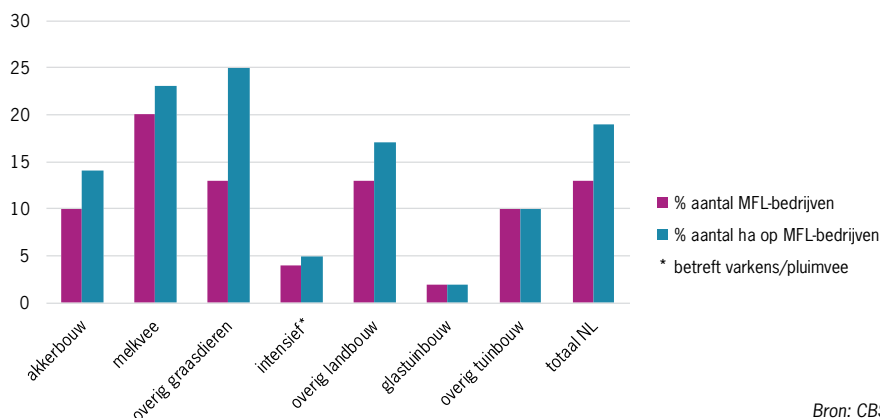
Van alle landbouwbedrijven heeft 13% een of meerdere multifunctionele activiteiten. Deze bedrijven beheren samen 19% van het totaal aantal hectaren landbouwgrond.

Zoals in het rapport van Alterra (Kempenaar et al., 2010. Rapport 1937) naar voren komt heeft multifunctionele landbouw een effect heeft op de inrichting van het landelijk gebied. Zo zorgen bedrijven met multifunctionele landbouw onder andere. Voor kleinschalige inrichting op en om het erg, presenteert het bedrijf zich nadrukkelijk naar buiten en voor schaalverkleining van het landschap waarbij in sommige gevallen een heel nieuw kleinschalig landschap ontstaat. Gezien de effecten op het landschap in combinatie met de extensieve productie van de multifunctionele bedrijven (zie het stuk over nge) zijn deze bedrijven van waarde voor het beheren van het Nederlandse cultuurlandschap.

Uitschieter zijn de bedrijven met overige graasdieren, waarvan 13% een multifunctionele activiteit heeft, waarbij deze bedrijven 25% van het aantal hectaren grond beheren binnen deze sector.

In de melkveehouderij komen in de sector procentueel de meeste multifunctionele activiteiten voor, 20% van de melkveebedrijven heeft 1 of meerdere multifunctionele activiteiten (zie figuur 3). Deze 20% melkveebedrijven hebben 23% van de landbouwgrond van de melkveebedrijven in beheer. In de glastuinbouw komen met 2% van de bedrijven de minste multifunctionele activiteiten voor.

Figuur 3 Percentage aantal bedrijven met een multifunctionele activiteit en percentage grond dat deze bedrijven beheren, 2009

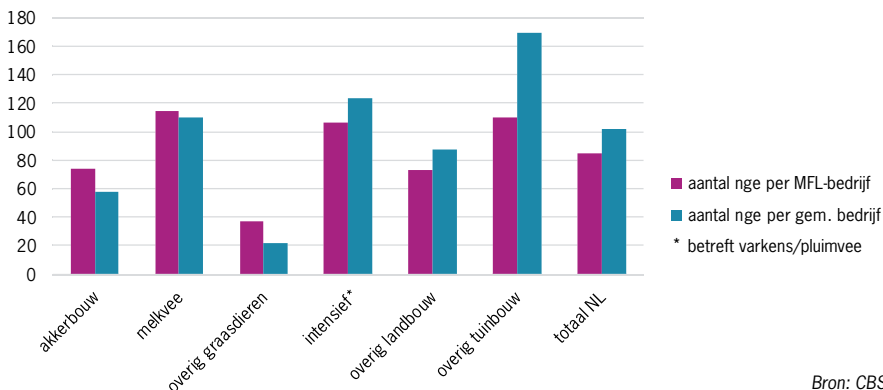
Bron: CBS-Landbouwelling

Het gemiddeld aantal nge per bedrijf met multifunctionele activiteiten ligt lager dan bij een gemiddeld landbouwbedrijf.

Bij de akkerbouw-, melkvee-, en overige graasdierbedrijven met multifunctionele activiteiten is het aantal nge per bedrijf hoger dan bij de gemiddelde bedrijven in deze sectoren (zie figuur 4).

Hiermee kan worden gesteld dat de omvang van het brutostandaardsaldo op de multifunctionele bedrijven groter is dan bij de gemiddelde bedrijven.

Figuur 4 Bedrijfsomvang (nge) van bedrijven met en zonder multifunctionele activiteiten, exclusief glastuinbouw, 2009

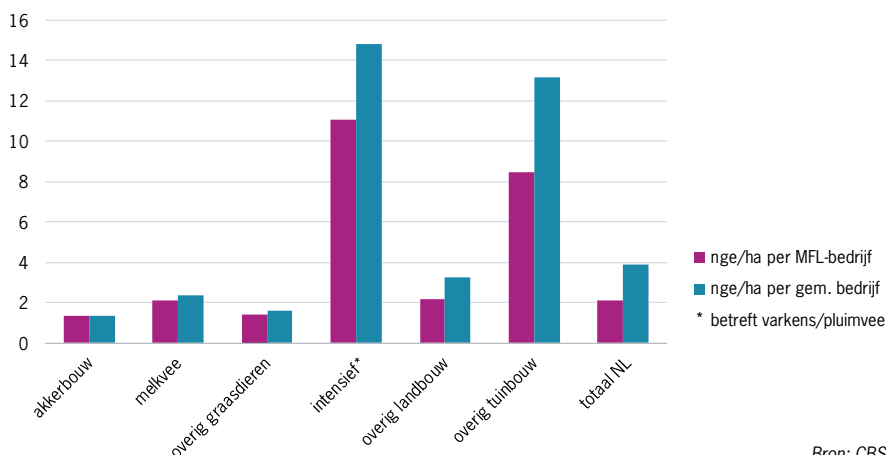

Bron: CBS-Landbouwelling

De bedrijven met multifunctionele activiteiten zijn extensiever dan gemiddeld.

De bedrijven met multifunctionele activiteiten hebben een lager percentage nge/ha dan de gemiddelde landbouwbedrijven, met uitzondering van akkerbouwbedrijven zonder agrarisch natuurbeheer(zie tabel 2 en figuur 5). Dit zegt iets over de intensiviteit van de agrarische productie. De bedrijven met multifunctionele activiteiten hebben meer grond in beheer dan de gemiddelde agrarische bedrijven en minder nge per bedrijf waardoor de productie per hectare lager is dan bij de gemiddelde landbouwbedrijven.

Figuur 5 Productiviteit in nge per hectare voor bedrijven met en zonder multifunctionele activiteiten, 2009

Bron: CBS-Landbouwelling

Personeel op multifunctionele bedrijven

Van de multifunctionele bedrijven heeft 32% personeel in dienst. Dit is meer dan de 29% van alle landbouwbedrijven met personeel. Het is alleen niet duidelijk of deze personeelsleden werkzaam zijn voor de agrarische activiteiten of de multifunctionele activiteiten.

Voor uit voeren van de extra activiteiten, zoals de multifunctionele activiteiten, kan het voor bedrijven nodig zijn om personeel in te huren. Dit personeel kan werkzaam zijn binnen de agrarische productie of binnen de multifunctionele activiteiten.

Met name de bedrijven met intensieve veehouderij en (glas)tuinbouw geven aan veel met personeel te werken (respectievelijk 38, 74 en 58%). In deze sectoren is het dus gebruikelijker om personeel in te huren. De multifunctionele bedrijven in deze sectoren hebben respectievelijk 44, 69 en 63% en wijken daarmee niet sterk af van de landelijke percentages. Bedrijven waar met name door de gezinsleden werk wordt verricht, zoals de akkerbouw en de melkveehouderij, wordt veel minder met personeel gewerkt (respectievelijk 20 en 26%). De multifunctionele bedrijven werken met 28 en 32% meer met personeel. Daarbij springen de sectoren kinderopvang en verkoop/verwerking er bovenuit. Binnen de akkerbouw en de melkveehouderij wordt tussen de 33 en 56% met personeel gewerkt.

Op bedrijven met educatie geven ook regelmatig aan met personeel te werken. Dit loopt op tot 58% bij de overig graasdierbedrijven. Wel is de verwachting dat het personeel matig tot niet wordt ingezet voor het verzorgen van educatie, wegens de geringe omzet die met deze activiteit wordt gehaald.

In de Landbouwtelling wordt alleen gevraagd of een bedrijf personeel in dienst heeft. Daarbij wordt geen onderscheid gemaakt naar de werkzaamheden die uitgevoerd worden door het personeel. Tabel 3 geeft dus alleen inzicht of er personeel werkzaam is op de bedrijven. Voor de multifunctionele bedrijven kan het hebben van personeel voor verschillende werkzaamheden van invloed zijn op het gebruik van de cao (zie voor meer informatie de brochure: 'Cao's in de multifunctionele landbouw: kies de juiste cao voor uw multifunctionele bedrijf').

Tabel 3 Multifunctionele en landbouwbedrijven met personeel, 2009

Bedrijfstype		Zorg	Kinder-opvang	Verkoop/verwerking	Natuur-beheer	Recreatie	Educatie	Totaal MFL	Niet MFL	Totaal NL
Totaal NL	Totaal aantal bedrijven	707	64	2.445	5.773	2.237	108	9.304	63.704	73.008
	Met personeel	341	26	1.108	1.653	774	56	3.023	18.016	21.039
	% met personeel	48	41	45	29	35	52	32	28	29
Akkerbouw	Totaal aantal bedrijven	38	9	454	501	315	9	1.146	9.777	10.923
	Met personeel	11	5	151	151	67	5	322	1.914	2.236
	% met personeel	29	56	33	30	21	56	28	20	20
Melkvee	Totaal aantal bedrijven	233	26	466	3.113	581	32	3.737	14.589	18.326
	Met personeel	96	11	176	981	213	16	1.184	3.534	4.718
	% met personeel	41	42	38	32	37	50	32	24	26
Overig graas-dieren	Totaal aantal bedrijven	227	16	351	1.542	782	33	2.361	16.436	18.797
	Met personeel	98	6	108	272	245	19	514	1.884	2.398
	% met personeel	43	38	31	18	31	58	22	11	13
Intensief	Totaal aantal bedrijven	29	3	88	64	57	4	215	5.121	5.336
	Met personeel	20	0	40	27	21	2	95	1.911	2.006
	% met personeel	69	0	45	42	37	50	44	37	38
Overig land-bouw	Totaal aantal bedrijven	112	9	435	450	279	11	999	6.403	7.402
	Met personeel	72	4	199	162	96	5	371	1.525	1.896
	% met personeel	64	44	46	36	34	45	37	24	26
Glastuin-bouw	Totaal aantal bedrijven	11	0	86	4	13	0	101	4.363	4.464
	Met personeel	9	0	58	1	12	0	70	3.250	3.320
	% met personeel	82	0	67	25	92	0	69	74	74
Overig tuin-bouw	Totaal aantal bedrijven	57	1	565	99	210	19	745	7.015	7.760
	Met personeel	35	0	376	59	120	9	467	3.998	4.465
	% met personeel	61	0	67	60	57	47	63	57	58

Bron: CBS-Landbouwelling

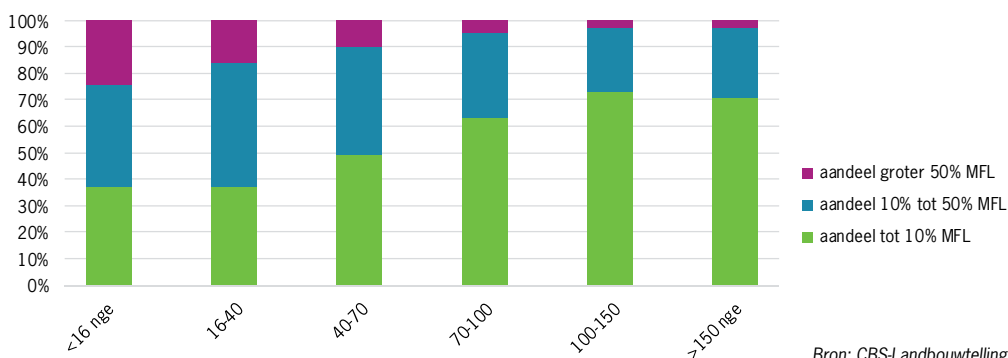
Omvang van het aandeel van de omzet uit multifunctionele activiteiten

Binnen de Landbouwtelling wordt de vraag gesteld over het aandeel van de multifunctionele activiteiten in de omzet van het bedrijf. Met deze gegevens kunnen we een inzicht geven in de betekenis van de multifunctionele activiteiten voor de omzet op de bedrijven. Hierbij is gekeken naar de omvang van de agrarische productie in nge.

Bij veel van de bedrijven tot 70 nge draagt de multifunctionele landbouw gemiddeld tussen de 10-50% bij aan de omzet. Daarbij heeft ruim 20% van de bedrijven tot 16 nge meer dan de helft van de omzet uit de multifunctionele activiteiten.

Voor al bij de bedrijven met een minder grote agrarische activiteit is het aandeel van de omzet uit multifunctionele activiteiten het grootst (zie figuur 6). Bij de bedrijven met een omvang van minder dan 16 nge is bij ruim 20% het aandeel uit de multifunctionele activiteit groter dan 50%. De bedrijven met een omvang van de agrarische productie groter dan 100 nge hebben een minder groot aandeel van de omzet vanuit de multifunctionele activiteiten. Dit kan alsnog betekenen dat een bedrijf dat kleiner is dan 16 nge een even grote omzet heeft in euro's als een bedrijf dat groter is dan 150 nge. Dit komt doordat de omzet van de agrarische productie van de bedrijven stijgt naarmate het aantal nge toeneemt.

Figuur 6 Aandeel van de omzet uit multifunctionele activiteiten naar omvang van de agrarische productie, 2009

Agrarische kinderopvang, natuurbeheer en educatie in de provincie

Het percentage landbouwbedrijven met agrarische kinderopvang is in de provincie Flevoland het hoogst; meerdere provincies met educatie hebben ook een hoog percentage.

De sectoren agrarische kinderopvang en educatie worden door slechts 0,1% van de agrarische bedrijven uitgevoerd (zie tabel 4). De sector agrarisch natuurbeheer steekt daarbij sterk af, met 13 procent van de landbouwbedrijven. Wel nemen de bedrijven met kinderopvang en educatie toe, waarbij het aantal bedrijven met kinderopvang in de periode 2007-2009 verdrievoudigd is.

Tabel 4 Aantal en percentage ten opzichte van alle landbouwbedrijven van de bedrijven met agrarische kinderopvang en educatie in de provincies, 2009

	Agrarische kinderopvang		Agrarisch natuurbeheer		Educatie	
	Aantal	% totaal aantal landbouwbedrijven	Aantal	% totaal aantal landbouwbedrijven	Aantal	% totaal aantal landbouwbedrijven
Groningen	3	0,09	792	23,4	6	0,2
Friesland	7	0,1	1.927	33,3	6	0,1
Drenthe	4	0,1	345	9,0	8	0,2
Overijssel	6	0,07	762	8,6	12	0,1
Flevoland	5	0,3	121	6,3	3	0,2
Gelderland	10	0,08	1.433	11,5	21	0,2
Utrecht	7	0,2	877	29,7	5	0,2
Noord-Holland	6	0,1	822	15,2	9	0,2
Zuid-Holland	5	0,07	1.252	17,6	12	0,2
Zeeland	2	0,06	335	10,4	4	0,1
Noord-Brabant	7	0,05	429	3,3	16	0,1
Limburg	2	0,04	523	10,5	6	0,1
Nederland	64	0,09	9.618	13,2	108	0,1

Bron: CBS-Landbouwtelling en Dienst Regelingen

Niet alle bedrijven geven de multifunctionele activiteiten op in de Landbouwtelling. Om een schatting te maken van het werkelijke aantal bedrijven met multifunctionele activiteiten verwijzen wij naar de cijfers die gepubliceerd zijn in de reeks 'Kijk op Multifunctionele Landbouw'.

Btw-vrijstelling binnen de multifunctionele landbouw

De btw vraagt op multifunctionele landbouwbedrijven speciale aandacht. Landbouwbedrijven kunnen voor de fiscus kiezen of ze gebruik maken van de landbouwregeling of niet: de bedrijven die onder deze regeling willen vallen, zijn dan vrijgesteld van btw. De keuze heeft consequenties voor de btw van nieuwe activiteiten.

De belastingwetgeving heeft vastgesteld dat enkele activiteiten altijd zijn vrijgesteld van btw. Dat zijn met name: kinderopvang, zorglandbouw, onderwijs. (Agrarische) Educatie is geen onderwijs en is dus btw-plichtig (tenzij onderdeel van het onderwijs maar dat komt zelden voor). Hierin kan een landbouwbedrijf niet kiezen. Wie de btw-vrijstelling gebruikt of moet gebruiken, betaalt wel btw over zijn aankopen (inclusief ingehuurde diensten). Het vrijgestelde bedrijf kan dus niet aan leveranciers vragen 'zet maar 0% btw op de factuur'. (De fiscus zal als dat toch gebeurt, de btw bij de leverancier verhalen.) Vooral grote investeringen verleiden bedrijven tot btw-constructies.

Nevenactiviteiten met een beperkte omvang (op het niveau van onkosten) kunnen gebruik maken van fiscale regelingen zoals de regeling rond lezingen en excursies (geen gevolgen inkomstenbelasting voor kostenvergoeding), nevenwerkzaamheden (vakantiegelden; vrijwilligersvergoeding).

- 1 De belasting kent enkele regelingen om btw-vrijstelling aan te vragen. Deze regelingen worden individueel getoetst en worden dus sterk bepaald door de activiteiten (namelijk 'voor leveringen en diensten van sociale of culturele aard' en onderwijs), de ondernemingsvorm en de omvang. Deze regeling is door de fiscus niet ontworpen voor agrarische neventakken en leidt zelden tot een vrijstelling.
- 2 Sommige beroepsgroepen kunnen gebruik maken van speciale beroepsgerichte btw-vrijstelling. Daarnaast zijn er zelfstandigen die zo weinig omzet hebben dat de fiscus btw-verrekening niet vindt lonen: deze zelfstandigen moeten wel btw van 19% doorrekenen maar hoeven dit niet af te dragen.

Meer dan de helft van de geregistreerde bedrijven met zorg, educatie en kinderopvang in het Informatienet maakt gebruik van de ondernemersregeling.

Ondanks het geringe percentage van de bedrijven met multifunctionele activiteiten in het informatienet wordt in onderstaande tabel 5 een overzicht gegeven van de bedrijven die gebruik maken van de ondernemersregeling.

Tabel 5 Aantal en aandeel van bedrijven met zorg, educatie en kinderopvang in de ondernemingsregeling (btw-vrijstelling)

	Totaal aantal bedrijven	Aantal ondernemersregeling	Idem %
Zorg	16	8	50
Kinderopvang	2	2	100
Educatie	27	20	74

Bron: Informatienet, 2009

Bedrijven met rechtspersonen

Op bedrijven met multifunctionele landbouw komt minder vaak een rechtspersoon voor dan op alle landbouwbedrijven.

Binnen de Landbouwtelling worden bedrijven met en zonder een rechtspersoon geregistreerd. Een rechtspersoon is binnen de Landbouwtelling een bv of een nv. Op de melkveebedrijven en de overig landbouwbedrijven is het percentage van bedrijven met een rechtspersoon gelijk voor zowel alle als bedrijven met MFL. Met name in de (glas)tuinbouw zijn grote verschillen tussen alle landbouwbedrijven en de bedrijven met MFL waar te nemen.

Tabel 6 Aantal bedrijven met rechtspersoon (bv, nv) op alle bedrijven en MFL-bedrijven per bedrijfstype

	Aantal bedrijven		Aantal rechtspersonen		Percentage rechtspersoon	
	Alle bedrijven	MFL bedrijven	Alle bedrijven	MFL bedrijven	Alle bedrijven	MFL bedrijven
Akkerbouw	10.923	1.146	547	34	5	3
Melkvee	18.326	3.737	134	20	1	1
Overig graasdieren	18.797	2.361	677	116	4	5
Intensief	5.336	215	566	11	11	5
Overig landbouw	7.402	999	348	51	5	5
Glastuinbouw	4.464	101	1.061	7	24	7
Overig tuinbouw	7.760	745	794	31	10	4
Totaal NL	73.008	9.304	4.127	270	6	3

Bron: CBS-Landbouwtelling 2009

Alleen de rechtsvorm van het landbouwbedrijf/hoofdbedrijf is vastgelegd. Bij gecombineerde bedrijven (bijvoorbeeld de recreatie in een bv) is de niet-agrarische activiteit niet meegenomen in de Landbouwtelling.

Omzet van de multifunctionele landbouw versus andere sectoren

Om inzicht te krijgen in de bijdrage van de multifunctionele landbouw aan de gehele landbouw is een vergelijking gemaakt met vergelijkbare landbouw sectoren (zie tabel 7). Hieruit komt naar voren dat de multifunctionele landbouw in zijn totale omvang (411 mln. euro) van de omzet tussen de vollegrondsgroenten (330 mln. euro) en de bloembollensector (535 mln. euro) zit. De multifunctionele landbouw komt daarbij het dichtst in de buurt bij de omzet gehaald in het vers fruit (390 mln. euro).

Binnen de verschillende sectoren in de biologische landbouw zijn deze vergelijkbaar met de multifunctionele sectoren. Zo komt recreatie & toerisme (121 mln. euro) ongeveer overeen met de biologische zuivel (122,4 mln. euro).

Tabel 7 Omzet van verschillende landbouwsectoren en multifunctionele landbouw, 2009

		Omzet in mln. euro
Bloembollen		535
Vollegrondsgroenten		330
Paddenstoelen		230
Vers fruit		390
Biologische landbouw	Groenten	95,6
	Fruit	26,3
	Vlees	94,5
	Eieren	18,1
	Zuivel	122,4
	Brood	58,1
	Totaal Biologische landbouw	415
Multifunctionele landbouw	Zorgboerderijen	63
	Agrarische kinderopvang	14
	Boerderijverkoop	132
	Agrarisch natuurbeheer	79
	Recreatie & toerisme	121
	Educatie	1,7
	Totaal MFL	411

Bron: Biomonitor, 2010, Tuinbouwcijfers 2009, Roest et al. (2010, LEI-rapport 2010-064)

Colofon

Opdrachtgever:

Taskforce Multifunctionele Landbouw

Betrokken onderzoekers:

LEI, onderdeel van Wageningen UR:
Aïde Roest en Jakob Jager

Met dank aan:

Helmer Wieringa (Land en Co)

Foto's:

Taskforce Multifunctionele Landbouw

Vormgeving:

Wageningen UR, Communication Services

Drukwerk:

OBT BV, Den Haag

Contact:

LEI, Aïde Roest, aide.roest@wur.nl, 070 3358394

Verwijzen naar deze publicatie:

Roest, A.E. en J. Jager, *Kijk op multifunctionele landbouw; Addendum*
Publicatie 11-016. LEI, onderdeel van Wageningen UR, Den Haag, 2011.

Ook verschenen in deze reeks:

Kijk op multifunctionele landbouw; Ontwikkelingen per provincie, LEI-rapport 2010-063.

Kijk op multifunctionele landbouw; Omzet en omvang, LEI-rapport 2010-064.

Kijk op multifunctionele landbouw; Verkenning van de impact, PPO-rapport 393, LEI-rapport 2010-065.

Kijk op multifunctionele landbouw; Omzet en impact 2007-2009, LEI-publicatie 10-097.

© LEI, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2011
Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

1^e druk, maart 2011

Wageningen UR (University & Research centre) levert als internationaal toonaangevende onderwijs- en onderzoeksorganisatie op de terreinen van voeding en gezondheid, duurzame agrosystemen, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen essentiële bijdragen aan de kwaliteit van leven.

Meer informatie: www.wur.nl